

Handläggning hos Inspektionen för strategiska produkter (ISP) av och beslutet i två ärenden rörande tillstånd att tillverka krigsmateriel

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Inspektionen för strategiska produkter (ISP). I anmälan och en därtill fogad skrivelse anförde han bl.a. följande. ISP har på uppdrag av en privatperson utfärdat tillstånd och intyg för skens skull och därefter på uppmaning av samme person sekretessbelagt handlingarna för att inte avslöja den egentliga verksamheten. I intygen står det att ett litet svenskt företag fått tillstånd att tillverka krigsmateriel. Man skall enligt tillståndet få bygga torpeder, missiler, krigsfartyg och stridsflygplan i en lägenhet i Malmö. Den som skrivit ut både intyg och tillstånd har inför Malmö tingsrätt berättat att det inte fanns någon avsikt till sådan produktion. Därefter har ISP återkallat tillståndet för bolaget på grund av en omständighet som myndigheten kände till då tillståndet gavs, nämligen att någon tillverkning uppenbarligen inte ägt eller äger rum.

Till anmälan var fogade kopior av bl.a. följande handlingar:

En ansökan den 7 april 2001 till ISP om tillverkning av krigsmateriel från Winton Group AB. I ansökan hade bolaget antecknat att det ”för att inte skada den egentliga verksamheten” var viktigt att tillståndet försågs med hemligstämpel.

Ett beslut meddelat av ISP den 18 april 2001 (dnr H 01264/2001) om tillstånd för Winton Group AB att t.o.m. den 30 april 2006 i bolagets lokal, Vitemöllegatan 10, Malmö, tillverka följande krigsmateriel.

1. Robotar (missiler), raketer, torpeder, bomber, hand- och gevärsgrenater, land- och sjöminor för strid (KS4a).
2. Målsökare, stridsdelar, tändrör, zonrör, motorer, styrsystem, eldrör och lavetter för materiel enligt KS4a (KS4c).
3. Krigsfartyg m.m., ubåtar och andra undervattensfarkoster som utformats för strid (KS8).
4. Stridsflygplan m.m. (KS9).

Två intyg utfärdade av ISP på engelska rörande meddelade tillverkningsstillstånd för Winton Group AB (dnr H 01264/2001) respektive Exico AB (dnr H 01260/2001).

ISP:s beslut den 19 april 2002, enligt vilket ISP återkallat Telum Export AB:s (tidigare Winton Group AB) tillverkningsstillstånd meddelat den 7 maj 1999 (dnr E 01700/1999) och den 18 april 2001 (dnr H 01264/2001). Som skäl för återkallelsen anges i beslutet att det uppenbarligen inte tillverkas eller har tillverkats krigsmateriel.

Ett utdrag ur Malmö tingsrätts dom den 19 juli 2002 i brottmålet B 2093-02.

Utredning

Jag har tagit del av Malmö tingsrätts akt, B 2093-02, med tingsrättens dom den 19 juli 2002. I domen har tingsrätten bl.a. ogillat åtal mot BB för brott mot lagen (1992:1300) om krigsmateriel. Ur akten (förundersökningsprotokoll s. 74) har till JO:s akt fogats kopia av tillverkningsstillståndet 01260/2001.

Den 11 februari 2003 besökte jag ISP och informerade mig om de frågor som aktualiserades genom anmälan.

Ärendet remitterades därefter till ISP som anmodades att mot bakgrund av innehållet i anmälan yttra sig angående innebörden och utformningen av de tillstånd som beslutades av inspektionen den 18 april 2001 med dnr H 01260/2001 och dnr H 01264/2001. ISP (generaldirektören CC) gav in följande yttrande.

Yttrande angående ISP tillstånd dnr H 01260/2001

Tillståndet som diskuterades vid BB:s besök vid ISP 16 mars 2001 utformades som ett tillverkningsstillstånd för Exico AB omfattande ÖK 25a och d (spaningsoch mätutrustningar m.m. särskilt utformade eller modifierade för militärt bruk m.m.). Tillståndet utfärdades 2001-04-18 och omfattningen av tillståndet var i enlighet med ansökan.

Innebörden av tillståndet var att stödja Exico AB:s möjligheter att på uppdrag av FMV genomföra ett specifikt inköp av radarutrustning från Ryssland varför tillståndet även översattes till engelska. Enligt uppgift från BB skulle förmodligen tillståndets riktighet komma att kontrolleras av ryska ambassaden i Stockholm.

Tillståndet återkallades på begäran av Exico AB 2001-07-27 då uppdraget var genomfört och behov av tillståndet ej längre förelåg. ISP beslutade att upphäva tillståndet 2001-08-09.

Affären med Ryssland rapporterades senare till ISP med leveransdeklaration enligt gällande regelverk.

Yttrande angående ISP tillstånd dnr H 01264/2001

Tillståndet som diskuterades vid BB:s besök vid ISP 16 mars 2001 utformades som ett tillverkningsstillstånd för Winton Group AB omfattande KS4a (robotar [missiler], raketer, torpeder, bomber, hand- och gevärsgrenader, land- och sjöminor för strid), KS4c (delar till KS4a), KS8 (krigsfartyg m.m., ubåtar och andra undervattensfarkoster som utformats för strid), KS9 (stridsflygplan m.m.). Tillståndet utfärdades 2001-04-18 och omfattningen av tillståndet var i enlighet med ansökan.

Tillståndet hade två innebörder. Den första var att BB vid besöket vid ISP 16 mars 2001 meddelade att hans verksamhet legat nere en tid men att den nu skulle återupptas och då utvidgas till att innefatta t.ex. undervattensdetektorer, samt att BB i sin ansökan uppger att han köpt en ny lokal med besöksadress Vitemöllegatan 10, 214 42 Malmö.

Den andra innebörden av det nya tillståndet var att BB:s verksamhet nu omfattade analyser, underrättelsefrågor, mjukvaror och målsökare. Denna del av verksamheten innefattade materielanskaffning inom tillståndets omfattning för svenska underrättelsebehov varför tillståndet även översattes till engelska.

Båda tillstånden är s.k. tillverkningstillstånd, men sådana tillstånd omfattar och avser även tillhandahållande av krigsmateriel, se undantaget i 4 § lagen (1992:1300) om krigsmateriel.

Båda tillstånden innehåller också en hänvisning till att ISP:s beslut inte innefattar tillstånd som kan behövas enligt föreskrift i annan författning än lagen (1992:1300) om krigsmateriel.

AA yttrade sig över remissvaret och vidhöll sin kritik.

Konstitutionsutskottets (KU) granskningsärende 2002/03:21 angående f.d. försvarsministrars roll vid och kännedom om försvarsmaktens inköp av flygradarutrustning m.m. har varit tillgängligt. Enligt utskottets av riksdagen godkända betänkande 2003/04:KU20, rskr. 2003/04:246, föranledde utskottets granskning inte något uttalande av utskottet. Utskottet hade i sin granskning inte funnit att berörda statsråd varit involverade i de frågor som behandlats i den hos utskottet aktuella anmälningen (se bet., del 1 s. 162–168).

Rättslig reglering

ISP har enligt sin instruktion (1995:1680) till uppgift att bl.a. sköta tillsyn och annan kontroll enligt lagen (1992:1300) om krigsmateriel och lagen (2000:1064) om kontroll av produkter med dubbla användningsområden och av tekniskt bistånd. Verksförordningen (1995:1322) skall tillämpas på inspektionen med undantag av 1, 2, 4, 5 §§, 7 § 4, 6 och 7, 10–14 §§, 19–22 §§ samt 32–35 §§. Enligt 7 § verksförordningen skall myndighetens chef bl.a. se till att verksamheten bedrivs författningsenligt och effektivt.

Lagen (1992:1300) om krigsmateriel har enligt 1 § avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel som enligt regeringens föreskrifter utgör krigsmateriel. Tillstånd enligt lagen får lämnas endast om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl för det och det inte strider mot Sveriges utrikespolitik. ISP prövar enligt 1 a § frågor om tillstånd, förbud och undantag i enskilda fall enligt lagen.

Enligt 2 § förstås med tillverkning: framställning av sådan materiel eller delar därav som utgör krigsmateriel, tillhandahållande: försäljning, upplåtelse, utbudande mot vederlag, lån, gåva eller förmedling, tillverkningsrätt: varje rätt att tillverka krigsmateriel.

I 3 § första stycket anges att krigsmateriel inte får tillverkas här i landet utan tillstånd.

Verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinningar rörande krigsmateriel och metoder för framställning av sådan materiel får enligt 4 § inte bedrivas i Sverige utan tillstånd. Ett sådant tillstånd behövs dock inte för sådana

tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller.

I en bilaga till lagen om krigsmateriel finns en förteckning över krigsmateriel för strid (KS). I förteckningen anges även koder för olika slags krigsmateriel, ex. KS9 för rubriken Stridsflygplan m.m. som avser "Luft- och rymdfarkoster som utformats för strid genom att de är beväpnade eller förberedda härför eller utrustade eller utformade för insats av materiel under KS4 och KS6".

Bedömning

Inledningsvis vill jag framhålla att min granskning av ärendet endast omfattar ISP:s formella hantering av aktuella tillstånd för tillverkning av krigsmateriel.

Närliggande frågor rörande försvarsunderrättelseverksamhet och anskaffning av flygradaranläggning har inte utretts av mig.

Den i ärendet redovisade utredningen visar att de båda av ISP utfärdade tillstånden fått ett innehåll som inte återspeglade den verkliga avsikten med dem. Tillstånden utfärdades trots att det vid deras meddelande stod klart för ISP att någon tillverkning inte skulle äga rum. Tillstånden skulle i stället användas i verksamhet för tillhandahållande av krigsmateriel, vilket i och för sig omfattades av tillverkningstillståndet (se 4 § lagen om krigsmateriel). Oavsett de motiv som må ha legat bakom tillståndsgivningen är det enligt min mening anmärkningsvärt att de utfärdade tillstånden inte på ett riktigt sätt återger vad som åsyftats med dem. Ett minst sagt besynnerligt intryck ger upplysningen i det ena tillståndet att den tillståndsgivna verksamheten skulle äga rum i en lägenhet i Malmö.

Jag är således kritisk till hur ISP utformat tillstånden och jag förutsätter att myndigheten, i enlighet med vad som antecknats i en till konstitutionsutskottet ingiven inom Utrikesdepartementet och Försvarsdepartementet upprättad promemoria, bet. 2003/04:KU20, del 2 s. 240, utökar och förbättrar tillsynen vid tillståndshandlingen och i övrigt specificerar tillstånden på annat sätt.

Jag noterar att ISP:s beslut att återkalla tillverkningstillståndet med dnr H 01264/2001 den 5 april 2004 har undanröjts av Kammarrätten i Stockholm. Jag har också inhämtat att Telum Export AB därefter den 27 april 2004 begärt att tillståndet skulle återkallas och att ISP den 29 april 2004 återkallat tillståndet (dnr 01511/2004).

Ärendet avslutas.